

HALİFELİK, DİN VE LÂİKLİK

Prof. Dr. İBRAHİM AGÂH ÇUBUKÇU

Atatürk 1. Cihan Savaşı'ndan sonra galip devletlerin milletimizi ve ülkemizi parçalamaya kararlı olduğunu görerek mücadeleye atıldı. Milletle bütünleşerek vatanımıza göz dikenlere karşı savaşlar verdi. Ülkemize göz dikenler çeşitli cephelerde gerekli dersi aldı. Nihayet 30 Ağustos 1922 zaferiyle Türk'ün gücünü bütün dünyaya tanıttı. 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti kuruldu.

Ancak cumhuriyeti kurmak kolay olmamıştır. İçte ve dışta bunu engellemek isteyenler olmuştur. Özellikle İstiklâl Savaşı sırasında, İstanbul'da halifeye dayanan Damat Ferit Hükûmeti, Anadolu'da düşmana karşı mücadele veren millî kuvvetlere muhalif güçler çıkarmıştır. Hatta Kuva-yı Milliye çabalarını yok etmek için idam fermanları çıkarttırmış ve hilâfet ordusu kurdurmuştur. Din istismarı yaptırmıştır.

Oysaki halifelik dünya işiyle ve siyasetiyle ilgili bir kurumdur. Sevgili Peygamberimiz "halifelik benden sonra otuz yıldır, ondan sonra ısırcı sultanlık olur" buyurmuştur. Gerçekten de İslâm'ın olgun devri olan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali zamanından sonra halifelik kurumu bozulmaya yüz tutmuştur. Halifelik babadan oğula geçmeye başlamış ve Müslümanlar arasında taht kavgalarına neden olmuştur. Şam'da yerleşen halifelik, Emevîlerden sonra 750 yıllarında Bağdat'da Abbasî hanedanı eline geçmiştir. Bağdat'da Abbasîler Halife iken, Mısır'da 909'da Fatımîler Devleti kurulmuş ve başka bir halifelik doğmuştur. Endülüs'te de Abdurrahman III, 929'da halifeliğini ilân etmiştir. Çeşitli ülkelerde başka başka halifeler hüküm sürmüştür. Halifelik sorunu Cemel Olayı'nda ve Siffin Savaşı'nda pekçok Müslümanın kanının akmasına neden olmuştur. Sevgili Peygamberimizin buyurduğu gibi halifelik zamanla ısırcı sultanlık haline gelmiştir. Yavuz Sultan Selim 1517'de halifeliği Mısır'daki Mutevekkil Alallahtan almıştır. 1774'te Kaynarca Muahedesinde Osmanlı padişahının halife sıfatıyla Kırım Müslümanlarının manevi koruyucusu olduğu belirtilmiştir. 1876 Anayasası'nda halifeliğin yeryüzündeki Müslümanların koruyucusu olduğu zikredilmiştir. Son padişahın İngilizlerle işbirliği yapması üzerine saltanatla hilâfet ayrılmıştır. Son padişah Vahdettin de 17 XI 1922'de bir İngiliz gemisine binerek kaçmıştır. Yerine halife olarak atanan

Abdülmeccit Efendi de dini siyasete karıştırma eğilimi gösterince, Türkiye Büyük Millet Meclisi 3 Mart 1924'de halifeliği kaldırmıştır. Böylece lâik uygulama başlamış ve eğitimin birleştirilmesi yasayla güvenceye alınmıştır. Atatürk, cumhuriyetin erdem yönetimi olduğunu vurgulamıştır.

Gerçekte İslâmiyet dünya işi ve yönetimiyle ilgili temel ilkeler koymuştur. Bunlardan birisi meşveret, yani danışmadır. Yani oya başvurmadır. Nitekim İslâm'da ilk dört devlet başkanı seçkinlerin seçimiyle başa geçmişlerdir. Halifelik daha sonraları hanedan mensuplarına intikal eder olmuştur. Oysaki İslâm'da Allah katında en üstün olanlar erdem yolunda olanlardır. Demek ki cumhuriyet yönetimi erdemli kimselere oy verme imkânını vermektedir. Kur'an'da fikre ve reye başvurma yolu gösterilmiştir.

Yine Kur'an'da ululara yani emir sahiplerine uyulması da buyurulmuştur. Nitekim bir ayette "aranızdan yetişen emir sahiplerine itaat ediniz" hükmü vardır. Bu durumda milleti temsil eden Atatürk'e ve silâh arkadaşlarına saygılı olmak her müminin görevidir.

İslâmiyet açısından incelendiğinde cumhuriyet yönetiminin fazileti, yani erdemi esas aldığı görülmektedir. Çünkü cumhuriyette daima halkın oyuna başvurma söz konusudur. Halifelik sorunu ise çok karışıklıklara neden olmuştur. Bazı ekollere göre halifenin Kureyş kabilesinden ve müctehid olması şart koşulmuştur. Öteki bazı yorumcular adaletli ve bilgin olması yeterli demişlerdir. Ancak deli ve bilgisiz olanlar bile halife yapılmıştır. Taht kavgaları yüzünden kardeşlerini ve çocuklarını öldürtenler olmuştur. İslâm'da ise suçsuz insanları öldürmek büyük günahdır. Hem tarih boyunca törelere dayanan yani dinî hükümlerle emredilmeyen kanunlara da itibar edilmiştir. Selçuklulardan Tuğrul Bey, Abbasi halifesini hapisten kurtarmış, onun desteğini almış ve yönetimde örfi hukuka yer vermiştir. Osmanlılarda bir tür lâik kurallar olan örfi hukuka önem verilmiştir. Mısır'da Türk Memluk hükümdarı Baybars da bazı hususlarda törelere dayanan hukuka dayanmıştır. Esasen Hanefî hukukunun kurucularından İmam Muhammed "gelenek ve görenekle sabit olan husus, nasla yani dinî hükümle sabit olan gibidir" demiştir. Harun Reşit, Malik b. Enes'in Al-Muvatta adlı eserini çok beğenmiş ve bunu Kâbe'ye asalım, herkes onunla amel etsin, demiş. Bunun üzerine eserin yazarı Malik şöyle cevap vermiş: "İlim benim kitabımdan ibaret değildir. Her ülkenin kendine göre töreleri ve kuralları vardır."

İslâmiyet Kur'an, sünnet, icmardan sonra akla ve toplumun yararına olan hükümlere önem vermiştir. Mesalih-i Mürsele kabul edilmiştir. Hz.

Peygamber “İçtihad edip isabet eden için on, yanılan için bir sevap vardır” buyurarak, kurumları yenilemeğe imkân tanımıştır. Muaz b. Cebel’i Yemen’e vali olarak yollarken gereğinde aklını kullanmasına izin vermiştir. Bir hadisinde de “insanlar ahirette akılları derecesinde mevki alırlar” buyurmuştur.

İslâm’da içtihad yolu açık olduğu için dört büyük fıkıh ekolü doğmuştur.

Yine bu imkânlardan yararlanarak Hz. Ömer, Irak’ta taşınmaz malların 4/5’ünü gazilere dağıtmamıştır. Devletin menfaatini düşünerek hazineyi zenginleştirmek için bunu yapmıştır. Ayetin hükmünü uygulamamıştır. Müellefe-i Kulub’a yani kalpleri İslâm’a daha çok ısındırılması gerekenlere devletin bütçesinden yardım etmemiştir. Mücahidin savaşta öldürdüğü kimsenin üstünden çıkan eşyayı alması hususunda da değişiklik yapmıştır. Hadise göre mücahid, maktûlun üzerinden çıkan eşyanın tümünü alırdı. Hz. Ömer bu tür ganimetin beşte birini hazineye almıştır. Ayrıca savaş sırasında hırsızlık yapanın elini kestirmemiş, böylelerine başka türlü ceza vermiş ve kesilen elin kılıç tutamayacağını hatırlatmıştır.

Türk tarihine şerefli sayfalar kazandıran Osmanlılar belli bir dönemden sonra gerilemeye başlamıştır. Bunun üzerine ordusunu zafere ulaştırmak için çağdaş araç ve gereçleri alma gereği duymuştur. Osmanlılar özellikle 18. yüzyıldan sonra kurumlarını ve ordularını yenileştirmeye önem vermiştir. 1839 Tanzimat, 1856 Islahat ve 1876 Meşrutiyet hareketleri çağdaşlaşma girişimleridir. Bu dönemlerde yönetim bakımından İslâm’ın yorumları yapılmış, yeni mahkemeler açılmış ve kanun önünde herkes eşit sayılmıştır. Cevdet Paşa başkanlığındaki bilginler Mecelleyi meydana getirmişlerdir. Mecelle teokratik esasları içermekle birlikte zaman değiştikçe devlet yönetimiyle ilgili hükümlerin değişeceğini kabul etmiştir. Zorunlu hallerin sakıncaları ortadan kaldıracağını dile getirmiştir. Dinde baskı olmayacağını vurgulamıştır. Dinî olmayan örfî kanunları caiz saymıştır. Esasen Kur’anda vicdan hürriyetine ait birçok hükümler vardır. Bu ayetlerden bazı örnekler verelim: “Dinde zorlama yoktur.” “Sen zorla hakim olucu değilsin, ancak bir hatırlatıcısın”. “Biz dileseydik herkese hidayeti ve kurtuluşu verirdik”. “Mümin olsunlar diye insanları zorlayıp duracak mısın?”

Görülüyor ki İslâmiyette yarı lâik uygulamalar olmuştur. Esasen lâiklik dinsizlik demek değildir. Lâikliğe göre herkes inancında ve ibadetinde hürdür. Bundan dolayı kimse kimseyi kınayamaz. Kimse devletin siyasal,

sosyal, hukukî ve ekonomik düzenini teokratik yapmaya girişemez. İslâm'da ruhbanlık yoktur. Devletin ilgili kurumları din, ahlâk ve ibadetle ilgili kültürü ihtiyaç sahiplerine aktarır. Devlet yönetimi Türkiye Cumhuriyeti ilkelerine tâbidir. Toplumun ihtiyaç duyduğu kanunları Türkiye Büyük Millet Meclisi değerlendirip çıkarır.

Büyük Atatürk İslâmiyet'i övmüştür, "Gerçeğe nasıl inanıyorsam dinime de öyle inanıyorum" demiştir. İstiklâl Savaşı'nda camilerde hutbeler, Sahih-i Buhari, mevlit ve Kur'ân okunmasını istemiştir. Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve dehasını çeşitli vesilelerle anlatmıştır.

Dinin kötüye kullanılmasına ve siyasete karıştırılmasına karşı çıkmıştır. Atatürk'ün İslâmiyet hakkındaki bazı sözleri şöyledir: "Bizim dinimiz en makul ve en tabii bir dindir. Ve ancak bundan dolayıdır ki son din olmuştur. Bir dinin tabii olması için akla, fenne, ilme ve mantığa uyması lâzımdır. Bizim dinimiz bunlara tamamen uygundur. Müslümanların toplumsal hayatında hiç kimsenin özel bir sınıf halinde mevcudiyetini muhafazaya hakkı yoktur."

"O, (Hz. Muhammed) Allah'ın birinci ve en büyük kuludur". "Büyük dinimiz çalışmayan insanlıkla alakası olmayacağını bildiriyor. Bazı kişiler zamanın yeniliklerine uymayı kâfir olmak sayıyorlar. Bu yanlış yorumları yapanların amacı İslâmların kâfirlere esir olmasını istemek değil de nedir?" "Camilerin kutsal minberleri halkın ruhî, ahlâkî gıdalarına en yüksek, en verimli kaynaklardır."

Atatürk'ün bazı vecizeleri de şöyledir: "Din lüzumlu bir kurumdur. Dinsiz milletin devamına imkân yoktur." "Allah birdir. Şanı yücedir. Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri Cenab-ı Hak tarafından dinî gerçekleri bildirmeğe memur ve rasûl olmuştur."

Görülüyor ki Atatürk, İslâmiyet'i ve O'nun Peygamberi Hz. Muhammedi övmüştür. Yüce İslâmiyet'in çıkara, tekkencilige, tembelliğe ve üfürükçülüğe alet edilmesine karşı çıkmıştır. İslâm'da da Kur'ân'ı çıkara alet etmek günah sayılmıştır. Büyü, fal, hurafe ve bazı günleri uğursuz tutma dinî hükümlerle yasaklanmıştır. İlim ve akıl yolu gösterilmiştir. Atatürk dinin kötüye kullanılmasına ve siyasete alet edilmesine karşı çıkmıştır.

Cumhuriyet yönetimiyle akla ve ilme gerekli önem verilmiştir. Teokratik yönetim tarihe gömülmüştür. İnanç ve vicdan hürriyeti güvenceye alınmıştır. Lâiklik ilkesiyle mezhepçilik çekişmelerinin önlenmesi de

öngörülmüştür. Kur'an da belirtildiği gibi vicdanlara baskı yapılamayacağı vurgulanmıştır. Yapılan inkılâplarla Türkiye'nin geliştirilmesi ve kalkındırılması hızlandırılmıştır. Tekkelerin 1925'de kapatılması din istismarına karşı bir önlemdir. İslâm'da ruhaniyet olmadığı gibi kul ile Tanrı'nın arasına üçüncü bir şahsın girmesi ilkesi de yoktur. Esasen tekkeler zamanla bozulmuş, uyuşukluk yuvası haline gelmiştir.

Lâiklik ikiye bölünmüşüğü önleyici olmuştur. Bir kimsenin inancı hilâfına hareket etmesini gerektirecek baskı kalkmıştır. Dileyen ibadetini huzur içinde yapmaya devam etmiştir. Kadın hakları eşitlik esasına göre kanunla düzenlenmiş, Lâtin harfleri kabul edilmiş, Türk Ticaret Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve Türk Medenî Kanunu çağdaş esaslara göre düzenlenmiştir.

Lâiklik ilkesi sayesinde, halifelik döneminde bir türlü yapılamayan düzenlemeler, cumhuriyet devrinde yapılmıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti kıt imkânlarla zengin İslâm ülkelerinden daha ileri bir düzeye gelmiştir. Lâiklik ayrıca kanun önünde eşitliğe imkân verdiği için millî birlik ve dirliğe katkıda bulunmuştur.

Lâiklik, cumhuriyet döneminde yapılan inkılâpların temel ilkesidir. Bu ilke milletimizin bilim ve teknikte gelişmesi için de ana esas olmuştur. Atatürk'ün getirdiği anlamda lâikliğı anlatmak milletimizi daha güçlü kılar.